

3. Корнієвський О. Суперечності сучасного розвитку громадянського суспільства в Україні. *Наукові записки*. 2018. Вип. 3. С. 266-274.
4. Руденко О. М. Розвиток громадянського суспільства в Україні: минуле, сучасність, перспективи. Острого, 2014. 328 с.
5. Яблонський В. М. Розвиток громадянського суспільства в Україні. Київ, 2015. 60 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-271-8-27>

**ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ
ГРОМАДСЬКОГО ПРАВОЗАХИСНОГО РУХУ:
МІЖ ВІЙНОЮ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЄЮ**

Єдаменко С. В.

голова

*Кіровського районного суду міста Дніпропетровська
м. Дніпро, Україна*

Події 2022 року стали переламним моментом української та загальноєвропейської історії: з однієї сторони, російська агресія переросла в повноцінну масштабну війну, яка є визначальним військовим конфліктом ХХІ століття (принаймні, на цей час), з іншої, Україна розпочала процес вступу до ЄС і має на меті стати повноправним членом цього об'єднання.

Питання дотримання прав людини та реалізації доктрини верховенства права постали з усією гостротою: адже в умовах, коли під загрозу поставлене саме існування країни та народу, коли держава тимчасово втрачає контроль над своїми суверенними територіями, неможливо казати про якісь гарантії з її сторони для кожного з громадян. Фактично в умовах «кризи існування» потреба збереження країни домінуватиме над інтересами окремих індивідуумів, бо як змогли наочно побачити чимало наших співвітчизників: там, де немає держави (де влада тимчасово не може здійснювати свої повноваження) – у громадян немає жодних прав.

Водночас процес деокупації та відновлення суверенної влади Українського народу над своїми територіями ставить проблему відновлення правових механізмів нормального функціонування держави.

В цьому контексті, важливим чинником відновлення функціонування України як правової держави на усій її території та подальша інтеграція до ЄС в якості повноправного члена виступатиме діяльність громадських правозахисних організацій.

Чітке і влучне визначення громадського правозахисного руху свого часу дав голова правління Української гельсінської спілки з прав людини Євген Захаров. За його словами, правозахисні організації – це особливий вид недержавних неприбуткових організацій, діяльність яких спрямована на утвердження й захист прав і свобод людини, ефективний контроль за їхнім дотриманням державою, її органами і посадовими особами. Правозахисні організації сприяють зменшенню організованого насильства, здійснюваного державою [1].

Особливими рисами громадського правозахисного руху до початку широкомасштабної агресії Російської Федерації були:

1. Використання найменування «правозахисні» організації звичайними фігурантами юридичного ринку, оскільки з радянських часів сформувалось ставлення до «правозахисного руху» як до безкорисливої діяльності для служіння суспільству, протистояння державній та правоохоронній системі, на противагу до, наприклад, адвокатської діяльності, яка сприймалась як суто комерційна діяльність спритних юристів, що за великі кошти допомагають правопорушникам уникнути відповідальності.

2. Зосередження правозахисного руху насамперед на захисті осіб, що притягаються до відповідальності, зі, значною мірою, ігноруванням порушення прав потерпілих.

3. Залучення організацій, які мають в своїй назві посилання на належність до громадського правозахисного руху, до широких публічних кампаній, розроблених адвокатами як частину із захисту їх клієнтів у кримінальних провадженнях.

4. Значна політизація правозахисного руху.

5. Активне використання грантових програм іноземних партнерів, через що окремі напрями правозахисного руху в Україні були продовженням відповідних американських чи європейських адвокаційних рухів, що не завжди мали таку ж саму актуальність та сприйняття у вітчизняному просторі.

Очевидними ознаками післявоєнного громадського правозахисного руху будуть наступні.

По-перше радикалізація суспільства, вимога щодо найсуворішої відповідальності колаборантів, зрадників та підданих суду російських військових диктуватимуть свої умови для сприйняття правозахисту в очах широких верств населення. В цих умовах, діяльність правозахисних організацій може викликати нерозуміння громадян, сприйматися як ворожа та шкідницька. Зі свого боку, представники держави та правоохоронних органів матимуть спокусу для використання подібних настроїв для зменшення чи взагалі нівелювання ролі громадських правозахисних організацій. Також слід розуміти, що значна частина мас-медіа та громадськості, що не належить до правозахисного руху, можуть підтримувати такий підхід та допомагати формувати в суспільстві враження, що «правозахисники захищають

злочинців та колаборантів». Це є особливо небезпечним в умовах, коли людей відносять до цієї категорії лише на підставі повідомлень у ЗМІ чи соцмережах. Наведене може істотно ускладнити діяльність громадських правозахисних організацій.

По-друге, окремі заяви відомих міжнародних рухів та організацій (Міжнародного Комітету Червоного Хреста, Amnesty International) під час війни викликали обурення у значній кількості співгромадян та лідерів громадської думки, що спричинило значну девальвацію в суспільстві як безпосередньо цих рухів, так і роль правозахисної громадськості в цілому (навіть не зважаючи на те, що подекуди йдеться і не про правозахисні організації, і не про громадські).

По-третє, під час дії військового стану розширювались повноваження правоохоронних органів (наприклад, прокурорам були надані повноваження в окремих випадках надавати дозволи на обшук та вирішування питання про тримання під вартою), подекуди, такі повноваження супроводжувались значними порушеннями прав громадян, а інколи взагалі були відвертим зловживанням у власних інтересах. Через це, роль правозахисників, очевидно, зростатиме.

По-четверте, діяльність громадських правозахисних рухів активно розширюється за змістом та обсягом: проблеми біженців та тимчасово переміщених осіб, права військовослужбовців, захист жертв війни – до вирішення цих питань активно долучаються не лише державні інституції, а й правозахисники.

Окремим фактором, що ускладнюватиме діяльність громадських правозахисних організацій, є використання іноземними спецслужбами та ворожими інституціями окремих організацій, замаскованих під структури «громадського правозахисту», на шкоду інтересам України. В свою чергу, їх викриття може підірвати суспільну довіру до громадського правозахисного руху в цілому.

В свою чергу, інтеграція України до ЄС вимагає як дотримання принципу верховенства права та пріоритету прав громадян, зважаючи на принципи цього об'єднання, так і формування інституційного забезпечення цих принципів, що поряд з вимогами до державних публічних інституцій та вимог да адвокатури, містить також вимоги щодо забезпечення належних умов для правозахисної громадськості. Це зумовлене принципами, закладеними в ст. 2 Договору про Європейський Союз [2], яких повинна дотримуватись Україна, щоб потрапити до складу повноцінних членів Союзу.

Очевидно, що дорожня карта на шляху до ЄС супроводжуватиметься жорсткими вимогами щодо захисту прав людини та дотримання гарантій діяльності громадських правозахисних організацій. До певної міри, це захищатиме такі організації.

Таким чином, громадський правозахисний рух на сучасному етапі може відчувати загрозу через потребу обстоювати права людини всупереч настроям радикалізованого суспільства, та зважаючи на істотне

посилення повноважень правоохоронних органів. Водночас, повноцінне функціонування інститутів цього руху є однією з передумов вступу України до ЄС, а заохочення та захист реальних представників громадського правозахисного руху – дієвим механізмом контролю за дотриманням нашою державою критеріїв членства в ЄС, що стосуються забезпечення верховенства права та дотримання прав людини.

Література:

1. Захаров Є.Ю. Що таке право захист? Завдання, функції, права і принципи діяльності правозахисних організацій. *Незалежний культурологічний часопис «І»*. 2001. № 21. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n21texts/zakharov.htm> (дата звернення: 20.10.2022).
2. Consolidated Versions of the Treaty on European Union and the Treaty on The Functioning of the European Union. *Official Journal of the European Union*. 2016/C 202/01. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:12016ME/TXT&from=EN#d1e92-13-1> (дата звернення: 20.10.2022).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-271-8-28>

РОЛЬ НЕДЕРЖАВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У СТАНОВЛЕННІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Жеребятнікова І. В.

*кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин,
політичних наук і практичної філософії*

*Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця
м. Харків, Україна*

Громадянське суспільство є основою і фундаментом становлення демократичної держави та свідченням її правового розвитку. Формування громадянського суспільства в Україні має орієнтуватися на європейські стандарти забезпечення та захисту прав і свобод людини, таких як: впровадження практики належного врядування, доброчесності, відкритості, прозорості та підзвітності інститутів влади, створення умов для різноманіття суспільних інтересів і форм їх вираження (громадські ініціативи, суспільні рухи, асоціації, об'єднання).

Найчастіше зміст громадянського суспільства включає всю сукупність неполітичних відносин соціуму – економічних, соціальних, національних, духовно-моральних, релігійних тощо. Виходячи з цього, громадянське